

LIETUVOS AUKŠČIAUSIASIS TEISMAS

NUTARTIS LIETUVOS RESPUBLIKOS VARDU

2022 m. gegužės 2 d.
Vilnius

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija, susidedanti iš teisėjų Danguolės Bublienės, Gražinos Davidonienės (kolegijos pirmininkė) ir Andžej Maciejewski (pranešėjas), teismo posėdyje kasacinę rašytinio proceso tvarka išnagrinėjo civilinę bylą pagal ieškovės L. L. kasacinį skundą dėl Kauno apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2021 m. balandžio 15 d. nutarties peržiūrėjimo civilinėje byloje pagal ieškovų K. G. ir L. L. ieškinį atsakovams V. T., D. A., G. A., Alytaus rajono savivaldybės administracijai dėl nuosavybės teisės į gyvenamąjį namą bei ūkinis pastatus pripažinimo, Alovės seniūnijos pažymos, paveldėjimo teisės liudijimo bei dovanojimo sutarties pripažinimo negaliojančiais; atsakovų D. A. ir G. A. priešieškinį ieškovui K. G. dėl savininko teisių gynimo ir neturtinės žalos atlyginimo, atsakovo V. T. priešieškinį atsakovei Alytaus rajono savivaldybės administracijai dėl Nemunačio seniūnijos pažymos pripažinimo negaliojančią; tretieji asmenys, nepareikšiantys savarankiškų reikalavimų, Alytaus miesto 1-ojo notarų biuro notarė Rimutė Michailkienė, I. K., G. M., valstybės įmonė Registrų centras, institucija, teikianti byloje išvadą. Valstybės valko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnyba prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos

Teisėjų kolegija

nustatė:

I. Ginčo esmė

- Kasacinėje byloje sprendžiama dėl materialiosios teisės normų, reglamentuojančių nuosavybės teisę į nekilnojamąjį turtą, kuris buvo kolikičių kiemo nuosavybės objektas, aiškinimo ir taikymo.
- Ieškovai K. G. ir L. L. patikslintu ieškiniu prašė teismo: 1) pripažinti I. G., mirusią (*duomenys neskkelbtini*), nuosavybės teisę į (*duomenys neskkelbtini*) esantį nekilnojamąjį turtą: gyvenamąjį namą (unikalus Nr. (*duomenys neskkelbtini*), lauko virtuvę (unikalus Nr. (*duomenys neskkelbtini*), tvartą (unikalus Nr. (*duomenys neskkelbtini*), dirbtuvę (unikalus Nr. (*duomenys neskkelbtini*), šulinį (unikalus Nr. (*duomenys neskkelbtini*)) (toliau – ginčo turtas); 2) pripažinti negaliojančią Alytaus rajono savivaldybės administracijos Alovės seniūnijos 2014 m. gruodžio 1 d. pažymą Nr. R5-254(1.25) (toliau – Alovės seniūnijos 2014 m. gruodžio 1 d. pažyma); 3) panaikinti ginčo turto teisinę registraciją R. T., gimusio (*duomenys neskkelbtini*), mirusio (*duomenys neskkelbtini*), vardu; 4) pripažinti negaliojančią Alytaus miesto 1-ojo notarų biuro notarės Rimutės Michailkienės (*duomenys neskkelbtini*) išduotą paveldėjimo teisės pagal įstatymą liudijimą, notarinio reg. Nr. (*duomenys neskkelbtini*); 5) pripažinti negaliojančią Alytaus miesto 1-ojo notarų biuro notarės R. Michailkienės (*duomenys neskkelbtini*) patvirtintą dovanojimo sutartį, notarinio reg. Nr. (*duomenys neskkelbtini*), kuria V. T. padovanojo savo dukteriai D. A. ir jos sutuoktiniui G. A. asmeninės nuosavybės teisę ginčo turtą;
- Ieškovai nurodė, kad jie yra I. G., mirusios (*duomenys neskkelbtini*), vaikai. Po I. G. mirties likusį turtą – 3,1000 ha žemės sklypą (*duomenys neskkelbtini*), (*duomenys neskkelbtini*) pagal (*duomenys neskkelbtini*) testamentą iešas banke (*duomenys neskkelbtini*), (*duomenys neskkelbtini*) pagal įstatymą paveldėjo ieškovė L. L. Ieškovas K. G. po motinos mirties (*duomenys neskkelbtini*) pareikštinu atsisakė palikimo. Ginčo pastatai palikimo atsiradimo metu nebuvo registruoti, paveldėjimo teisės liudijimas nebuvo išduotas. Aplinkybė, kad ginčo pastatai nuosavybės teise priklauso atsakovams D. A. ir G. A., ieškovai sužinojo 2015 m. liepos 2 d., gavę atsakymą iš VĮ Registrų centro pagal 2015 m. birželio 15 d. paklausimą dėl ginčo pastatų. Ginčo turtas Alovės seniūnijos 2014 m. gruodžio 1 d. pažymos pagrindu buvo registruotas R. T. vardu. Ieškovų teigimu, ginčo turtas buvo nepagrįstai registruotas šio asmens vardu, taip pat nepagrįstai vėliau paveldėjimo pagal įstatymą pagrindu atsakovo V. T. vardu ir dovanojimo sutartimi padovanotas atsakovams. Alovės seniūnijos 2014 m. gruodžio 1 d. pažyma išduota pažeidžiant nustatytą reglamentavimą, todėl turi būti pripažinta negaliojančia, taip pat kaip neteisėti turi būti panaikinti vėlesni sandoriai, t. y. (*duomenys neskkelbtini*) paveldėjimo teisės pagal įstatymą liudijimas ir (*duomenys neskkelbtini*) dovanojimo sutartis. Ginčo pastatai (*duomenys neskkelbtini*) vietovėje buvo pastatyti iki 1989 metų. Pagal Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1991 m. liepos 25 d. nutarimu Nr. 297 patvirtintas Pastatų, statinių ir būtų teisinio registravimo instrukcijas tokie pastatai turėjo būti registruoti remiantis ūkinį knygų įrašais. Alovės seniūnijos 2014 m. gruodžio 1 d. pažymoje yra nurodyti tikrovės neatitinkantys duomenys apie R. T., kaip kolikių nario, nuosavybę.
- Ieškovai nurodė, kad jų motina (*duomenys neskkelbtini*) metais atskirai gyventi pas R. T., (*duomenys neskkelbtini*) sudarė bažnytinę santuoką. Abu šie asmenys dirbo kolikiųje „Tarybų Lietuva“ (vėliau pakeistas pavadinimas į „Nemunačio“), gyveno kolikių kolikičiams suteiktame pasodybiniame sklype, esančiame (*duomenys neskkelbtini*). Ieškovų motina atskirai gyventi pas atsakovų tėvą buvo pastatytas gyvenamasis namas ir ūkinis pastatas. Gyvendami kartu šie asmenys pasistatė kitus pastatus. Gyvenamasis namas, lauko virtuvė, tvartas, daržinė, dirbtuvės, šulins buvo kolikičių R. T. ir I. G. nuosavybė. Nuo 1987 metų pas I. G. gyveno jos sūnus K. G., jis padėjo prižiūrėti ūkyje laikomus galvijus, kiaules, paukščius, dirbti žemę, remontuoti gyvenamąjį namą. Dėl to ieškovas K. G. taip pat pripažintinas kolikičių kiemo nariu. I. G. nuo (*duomenys neskkelbtini*) metų gyveno (*duomenys neskkelbtini*) kaime, naudojosi pastatais, nekur nebuvo išvykęs, todėl pripažintina, kad ji, mirus R. T., tapo paskutine kolikių kiemo nare ir šeimos galva. Panaikinus kolikičių kiemą, kitas kolikių kiemo narys – K. G. – nustatytas terminais ir tvarka nesikreipė dėl turto dalies nustatymo, padalijimo ar atsisaldijimo, todėl ginčo turto nuosavybė tapo I. G. private nuosavybe.
- I. G. siekė įgyvendinti nuosavybės teisę į visą kolikių kiemo turtą įgyjamosios senaties pagrindu, tačiau dėl pablogėjusios sveikatos ir nepakankamai efektyvių teisiųjų paslaugų nuosavybės teisės klausimais iki jos mirties nebuvo sutvarkyti. Po I. G. mirties ginčo pastatuose liko gyventi ieškovas K. G., jis naudojosi likusiu motinos turtu, mokėjo mokesčius, tvarkė gyvenamąjį namą. Ieškovas dėl paveldėjimo teisės liudijimo nesikreipė, nes turtu naudojosi, rūpinosi ir disponavo kaip savo, palikimą priėmė faktiškai pradedamas paveldimą turtą valdyti. Nepaisant to, nuosavybės teisę į ginčo turtą buvo įregistruota R. T. vardu, vėliau paveldėta atsakovo V. T., o šis turtą padovanojo savo dukteriai ir jos sutuoktiniui (atsakovams). Po 2015 m. lapkričio 14 d. konflikto ieškovas K. G. dėl atsakovų apgaulės buvo išvartas iš ginčo gyvenamojo pastato.
- Paaškęjus aplinkybėms apie paveldimą turtą, ieškovė L. L. ieigjo teisę kreiptis į notarą dėl papildomo paveldėjimo teisės liudijimo išdavimo. Kiti I. G. įpėdiniai dėl palikimo pagal įstatymą priėmimo į notarų biurą nesikreipė. Nors ieškovas K. G. po motinos mirties yra atsisakęs palikimo, pagal I. G. vaikų – K. G., L. L., G. M. ir V. G. tarpusavio susitarimą ginčo nekilnojamas turtas turėjo atitekti K. G., kuris nuolat gyveno su motina, padėjo jai tvarkyti ir prižiūrėti pastatus, auginti gyvulius.
- Atsakovai D. A. ir G. A. patikslintu priešieškinį prašė teismo: 1) pripažinti ieškovą K. G. neturintį teisės naudotis D. A. ir G. A. nuosavybės teise priklausančiu ginčo turtu; 2) įpareigoti ieškovą K. G. per 10 dienų nuo teismo įsiteisėjimo dienos pasiinti asmeninį turtą; 3) priteisti atsakovei D. A. iš ieškovo K. G. 3000 Eur neturtinei žalai atlyginti; 4) priteisti mažamečiam T. A. iš ieškovo K. G. 3000 Eur neturtinei žalai atlyginti.
- Atsakovai nurodė, kad jie yra ginčo turto savininkai, turį ieigjo (*duomenys neskkelbtini*) dovanojimo sutarties pagrindu. Ankstesnio savininko V. T. leidimu ieškovas K. G. neapribotinai sodyboje gyveno, naudojosi ūkiniais pastatais ir užtenkamas įrenginiais, 2015 m. lapkričio 14 d. šis asmuo iš sodybos išvyko, tačiau liko į asmeniniai daiktai. Atsakovų teigimu, ieškovas K. G. neturi teisinio pagrindo gyventi sodyboje, naudoti ūkiniai ir kiemo pastatus; kai gyveno sodyboje, jo gyvenimo būdas buvo netinkamas, ieškovas tinkamai nesirūpino turtu. Sodyboje deklaruota atsakovės D. A. ir nepilnametis vaiko gyvenamoji vieta. Dėl negalėjimo tinkamai įgyvendinti savo, kaip turto savininko, teisės naudotis, disponuoti nuosavybe ir ją valdyti, dėl nepagrįstų kaltinimų ir pretenzijų, konfliktų su K. G. giminačiais atsakovė D. A. patyrė negiamų išgyvenimų, jai teko kreiptis pagalbos į sveikatos priežiūros įstaigas, vartoti paskirtus vaistus.
- Atsakovas V. T. priešieškinį prašė teismo pripažinti negaliojančią Alytaus rajono savivaldybės administracijos Nemunačio seniūnijos 2015 m. rugsėjo 3 d. pažymą Nr. R3-192(1.3) (toliau – Nemunačio seniūnijos 2015 m. rugsėjo 3 d. pažyma).
- Atsakovas nurodė, kad

ieškinio reikalavimų pagrindas yra Nemunačio seniūnijos 2015 m. rugsėjo 3 d. pažyma, kurioje nurodyta, kad pagal Nemunačio seniūnijoje esančias ūkines knygas, asmeninę sąskaitą Nr. (*duomenys neskkelbtini*), pastatai (*duomenys neskkelbtini*) priklausė I. G. Nemunačio seniūnijoje esančios ūkinės knygos, pildytos nuo 1991 metų, pagrindu. Pagal Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2015 m. gegužės 27 d. nutarimą Nr. 523 (*duomenys neskkelbtini*) teritorija priskirta Alovės seniūnijai, todėl Nemunačio seniūnini nebuvo pagrindo išduoti pažymą dėl valdomo turto apie kitos seniūnijos gyventojus. Pažymoje nurodyti duomenys apie I. G. valdomą turtą yra neteisingi. Kolikių knygų duomenimis, I. G. turėjo kolikių kiemo vienetą (*duomenys neskkelbtini*) kaime kartu su kitais kolikių kiemo nariais, atitinkamai R. T. turėjo atskirą kolikių kiemo vienetą su savo šeimos nariais. Duomenys apie ginčo pastatų priklausomumą nurodyti Alovės seniūnijos 2014 m. gruodžio 1 d. pažymoje, kuri buvo parengta VĮ Registrų centrui dėl nuosavybės teisių į statinius pripažinimo, todėl Nemunačio seniūno 2015 m. rugsėjo 3 d. pažyma buvo išduota be teisinio pagrindo.

II. Pirmosios ir apeliacinės instancijos teismų procesinių sprendimų esmė

- Alytaus apylinkės teismas 2020 m. lapkričio 3 d. sprendimu patikslintą ieškinį atmetė, priešieškinį tenkino iš dalies: įpareigojo ieškovą K. G. netrukdyti atsakovams D. A. ir G. A. valdyti jiems nuosavybės teise priklausančią ginčo turtą ir iškraustė ieškovui K. G. asmeninės nuosavybės teise priklausančius daiktus iš atsakovų nuosavybės teise valdomo turto – sodybos; nustatė ieškovui K. G. vieno mėnesio terminą nuo teismo sprendimo įsiteisėjimo dienos nurodytiems veiksmams atlikti ir iš atsakovams nuosavybės teise priklausančio nekilnojamojo turto iškrausti asmenines nuosavybės teise priklausančius daiktus; nustatė, kad ieškovui K. G. neįvykdžius teismo sprendimo per vieną mėnesį nuo teismo sprendimo įsiteisėjimo dienos, atsakovai D. A. ir G. A. turi teisę atlikti sprendime nurodytus veiksmus Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso (toliau – **CPK**) nustatyta tvarka ieškovo K. G. iššomis (išieškoti patirtų išlaidų atlyginimą); nutarė civilinės bylos dalį pagal atsakovą V. T. priešieškinį dėl Nemunačio seniūnijos 2015 m. rugsėjo 3 d. pažymos pripažinimo negaliojančią; paskirsė bylinėjimosi išlaidų atlyginimą.
- Pirmosios instancijos teismas nurodė, kad ginčo nekilnojamas turtas nuo 2014 m. gruodžio 17 d. iki 2015 m. sausio 12 d. buvo registruotas R. T. vardu, registravimo pagrindas – Alovės seniūnijos 2014 m. gruodžio 1 d. pažyma; nuo 2015 m. sausio 12 d. iki 2015 m. kovo 25 d. – V. T. vardu, registravimo pagrindas – (*duomenys neskkelbtini*) paveldėjimo teisės liudijimas; nuo 2015 m. kovo 25 d. asmeninės nuosavybės teise po 1/2 dalį – atsakovų G. A. ir D. A. vardu, registravimo pagrindas – (*duomenys neskkelbtini*) dovanojimo sutartis. Alovės seniūnijos 2014 m. gruodžio 1 d. pažymoje dėl pastatų priklausomybės nurodyta, kad ginčo pastatai gyvenamasis namas, priestatas, veranda, lauko virtuvė, rūšys, tvartas, daržinė, priestatas, malinė, dirbtuvės, šulins, priklausė R. T. kaip kolikių kiemo nariui. Ieškovai, kaip I. G. pirmos eilės įpėdiniai, siekia įgyvendinti nuosavybės teisę į kolikičių kiemo nuosavybės objektą – ginčo turtą.
- Pirmosios instancijos teismas, sprenddamas dėl nuosavybės teisių į nekilnojamąjį turtą, kuris buvo kolikičių kiemo turtas, pripažinimo, nustatė, kad pagal (*duomenys neskkelbtini*) testamentą palikimą po I. G. priėmė ieškovė L. L., o ieškovas K. G., atsisakydamas paveldėjimo, prarado visas įpėdinio teises, todėl pripažino, kad šis asmuo kreipėsi į teismą neturėdamas teisinio pagrindo.
- Pirmosios instancijos teismas nurodė, kad nuosavybės teisės į ginčo turtą kildinamos iš paskutinio kolikičių kiemo nario teisių. Kolikičių kiemo, kaip nuosavybės teisės objekto, teisinį statusą bei šio kiemo narių teises bei pareigas reglamentavo 1964 m. Civilinio kodekso (toliau – 1964 m. **CK**) 132–141 straipsnių normos. Priėmus 1990 m. lapkričio 27 d. įstatymą Nr. I-806 „Dėl kaimo vietovėje nuosavybės teise turinčių namų savininkų žemėnaudos ir bendrosios jungtinės nuosavybės teisės“, buvo panaikinta kolikičių kiemo turto bendroji jungtinė nuosavybės teisė (įstatymo 4 straipsnio 1 dalis). Įstatymo „Dėl kaimo vietovėje nuosavybės teise turinčių namų savininkų žemėnaudos ir bendrosios jungtinės nuosavybės teisės“ 5 straipsnyje taip pat nurodyta, kad 1964 m. **CK** 132–141 straipsniai neteko galios. Minėtu įstatymu 1990 m. lapkričio 27 d. neteko galios ir 1964 m. **CK** 601 straipsnis, kurio 1 dalyje buvo nustatyta, kad, mirus kolikičių kiemo (piliečio, užsimačio individualia darbine veikla žemės ūkyje) nariui, paveldėjimas dėl kiemo (piliečio, užsimačio individualia darbine veikla žemės ūkyje, šeimos) turto neatsiranda. Apie asmens buvimą kolikičių kiemo nariu sprendina ir iš kitų rodymų: ūkinėse knygose įrašytų duomenų, t. y. iš duomenų apie šeimos narių sudėtį, užsienimą, darbinę veiklą, statusą. Duomenys ūkinėse apskaitos kiemo knygose buvo pildomi aplinkant kiekvieną kiemą ir apklauziant gyventojus, atitinkamai patikrinant ir patikslinant kiemo knygų įrašus. Ūkių knygose buvo gyventojų duomenų pirminė apskaitos forma apylinkėse (seniūnijose), todėl jose fiksuoti duomenys gali būti vertinami kaip teisingi ir tikslūs, jeigu jie nepaneigti kitais įrodymais.
- Pirmosios instancijos teismas nustatė, kad I. G. iki (*duomenys neskkelbtini*) kaip kito kolikičių kiemo galva ir šeimos narys buvo įrašyta (*duomenys neskkelbtini*) ūkinės knygos asmeninėje sąskaitoje Nr. (*duomenys neskkelbtini*). Iš šio tikslo ji išvyko gyventi pas R. T., Po I. G. apsigyvenimo R. T. ūkyje asmeninėje sąskaitoje Nr. (*duomenys neskkelbtini*) nėra žymų apie kolikių kiemo sudėties pokyčius (pvz.: gyvulių ar smulkaus inventorių, žemės padidėjimą). Dėl to pirmosios instancijos teismas nusprendė, kad I. G., išvykęs iš ankstesnio kolikių kiemo ūkio, prarado teisę būti jo kiemo nare bei teisę į atitinkamą to kolikičių kiemo turto dalį. Dėl to šios aplinkybės paneigė teiginys, kad I. G. galėjo būti ar buvo kito kolikių kiemo narys.
- Iš bylos duomenų pirmosios instancijos teismas nustatė, kad I. G. dirbo Alytaus rajono kolikiųje „Tarybų Lietuva“ 1958–1976 metais, nuo 1976 metų buvo senatvės pensinininkė. Vien tai, kad po mirusios kolikių kiemo narės I. G. (kolikičės, kolikių „Tarybų Lietuva“ narės) R. T. kolikičių kieme ieškovės motina I. G. buvo vienintelė kolikičė (kolikių „Tarybų Lietuva“), pirmosios instancijos teismo vertinimu, nesudarė pagrindo pripažinti buvusį ją šio kolikių kiemo nare. Pagal tuometinį teisinį reguliavimą I. G. darbinė veikla ir (ar) statusas, dėl kurio jai buvo suteiktas pasodybinis sklypas ir pastatai, reikšmingas tik ankstesniam kolikičių kiemo, iš kurio ji išvyko.
- Kadangi R. T. ir I. G. bažnytinė santuoka nebuvo įtraukta į apskaitą, tai tarpusavio teisiniai santykiai atitiko nesutuokusių asmenų gyvenimą drauge, bendro ūkio tvarkymą ir bendro turto kūrimą, t. y. jungtinę veiklą pagal 1964 m. **CK** 472, 474 straipsnius, 2000m. **CK** 6.969, 6.971 straipsnius. Ginčo dėl R. T. ir I. G. bendro gyvenimo fakto byloje nebuvo, todėl I. G. narystė R. T. kieme buvo įvertinta kaip bendro ūkio tvarkymas nustatant aplinkybes, susijusias su kolikių kiemo tvarkymu, taip pat jos indėliu sukuriant bendrą turtą per laikotarpį nuo apsigyvenimo R. T. kolikičių kieme iki R. T. mirties (*duomenys neskkelbtini*). Pirmosios instancijos teismo vertinimu, procesinė pareiga pagrįsti nurodytas aplinkybes, susijusias su R. T. ir I. G. jungtinės veiklos vykdymu, teko I. G. įpėdiniais – ieškovams.

18. Pirmosios instancijos teismas pažymėjo, kad nuosavybės teisės atsiradimo pagrindas yra daikto pagaminimas ar sukūrimas (Lietuvos Respublikos statybos įstatymo 2 straipsnio 41 dalis, 2000 m. [CK 4.47 straipsnio](#) 1 dalies 4 punktas). Vertindamas R. T. ūkio nekilnojamojo turto vienetų pokytį per laikotarpį nuo 1969 m. lapkričio 4 d. iki 1987 m. birželio 12 d., pirmosios instancijos teismas konstatavo, kad pastatyti statiniai – lauko virtuvė ir rūšys bei dirbtuvės, pakasta gyvenamojo namo ir verandos stogo dangą – nesudarė pagrindo konstatuoti jungtinės veiklos pagrindą dalinės nuosavybės teisės atsiradimo ir nurodytus statusus. Pirmosios instancijos teismas, nustatęs ir įvertinęs bylos aplinkybes, susijusias su I. G. apsigyvenimu kolonikiū R. T. kieme, konstatavo, kad kolonikiū kiemo teisinis režimas nepasikeitė, I. G. nebuvo kolonikiū kiemo narė ir kolonikiū R. T. kieme bendru darbu nesukūrė daiktų, kurie būtų vadomi bendrosios dalinės nuosavybės teise, todėl nepraizgo, kad po R. T. mirties I. G. perėmė kolonikiū kiemo valdymą, naudojimą ir disponavimą juo. Dokumentai, patvirtinantys ginčo turto išlaikymą (mokešiai už elektrą, žemės nuomos, būtinųjų atliekų surinkimo, pastatų draudimas) po R. T. mirties, byloje neturėjo teisinės reikšmės sprendžiant klausimą nuosavybės teisių pripažinimo kolonikiū kieme.
19. Pirmosios instancijos teismas konstatavo, kad R. T. buvo paskutinis kolonikiū kiemo narys, kuriam minus pagal galiojusį teisinį reguliavimą kolonikiū kiemas baigėsi. Vien tai, kad asmuo, laikantis save atitinkamo turto savininku, turį valdę ar naudojį, nepatvirtino nuosavybės teisių atsiradimo. Nesant atitakti teisei pastatų ir nuosavybės teisių ir pastatus registracijai, nurodytos aplinkybės nei panašios, nei patvirtino vieną ar kelių asmenų esant tikroju turto savininku.
20. Pirmosios instancijos teismas, sprendžiamas dėl Alovės seniūnijos 2014 m. gruodžio 1 d. pažymos teisėtumo, nurodė, kad pagal šią pažymą ginčo statiniai pastatyti 1940–1980 metais. Duomenys perkelti iš (*duomenys neskelbtini*) 1986–1990 metų ūkininkų knygų, asmeninės sąskaitos Nr. (*duomenys neskelbtini*) inventorizacijos teisės įgymo Nr. (*duomenys neskelbtini*). Po I. T. mirties R. T. tapo paskutiniu kolonikiū kiemo nariu. Ieškovai nurodė aplinkybę nepaneigė ir neįrodė, kad R. T. nuosavybės teisės atsiradimo pagrindas neatitinka nuosavybės teisės įgymo metu galiojusio 1964 m. [CK 132–141](#) straipsnių, reglamentuojančių kolonikiū kiemo turto teisinį statusą. Dėl to aktualiu ginčo laikotarpiu ūkininkų knygų įrašų pagrindu išduotos Alovės seniūnijos 2014 m. gruodžio 1 d. pažymos turinio ar duomenų teisėtumas pirmosios instancijos teismui abejonių nekėlė.
21. Dėl ginčo pastatų teisinės registracijos ir nuosavybės teisės įregistravimo pirmosios instancijos teismas nurodė, kad bylos duomenys patvirtino, jog ginčo statinių teisinė registracija ir nuosavybės teisių į juos įregistravimas R. T. vardu buvo atlikti 2014 m. gruodžio 17 d. Ginčas dėl Alovės seniūnijos 2014 m. gruodžio 1 d. pažymos teisėtumo pradėtas 2015 m. gruodžio 1 d. Dėl to akivaizdu, kad pagal pateiktus dokumentus bei teisinį reguliavimą, registruojant nuosavybės teises į ginčo statinius R. T. vardu, Nekilnojamojo turto registro tvarkytojui nekelio ir negalėjo kilti jokių abejonių dėl pateiktos gincijamos Alovės seniūnijos 2014 m. gruodžio 1 d. pažymos teisėtumo. Atsižvelgdamas į tai, kad Alovės seniūnijos 2014 m. gruodžio 1 d. pažyma nebuvo nugnyčtas, pirmosios instancijos teismas nusprendė, kad nebuvo teisinio pagrindo naikinti Nekilnojamojo turto kadastrę ir registre registruotas duomenis apie nuosavybės teisių registravimą R. T. vardu.
22. Sprendžiamas klausimas dėl paveldėjimo teisės liudijimo pripažinimo negaliojančių pirmosios instancijos teismas atsižvelgė į tai, kad palikėjo R. T. nuosavybės teisių į nekilnojamąjį turtą, kuris buvo kolonikiū kiemo turtas, atsiradimo pagrindas – Alovės seniūnijos 2014 m. gruodžio 1 d. pažyma – nebuvo nugnyčtas, todėl nebuvo ir pagrindo pripažinti negaliojančių Alytaus miesto 1-ojo notarų biuro notarės 2014 m. gruodžio 29 d. išduotą paveldėjimo teisės pagal įstatymą liudijimą V. T. dėl ginčo nekilnojamojo turto paveldėjimo.
23. Kadangi nuosavybės teisių atsiradimo pagrindas yra paveldėjimas ([CK 4.47 straipsnio](#) 2 punktas, 5.50 straipsnio 1 dalis), o atsakovo V. T. nuosavybės teisės į ginčo pastatus atsiradimo pagrindas – Alytaus miesto 1-ojo notarų biuro notarės (*duomenys neskelbtini*) išduotas paveldėjimo teisės pagal įstatymą liudijimas nenuginčytas, dovanojimo sutartis viešame registre įregistruota 2015 m. kovo 25 d., tai pirmosios instancijos teismas nusprendė, kad nebuvo pagrindo pripažinti negaliojančią Alytaus miesto 1-ojo notarų biuro notarės (*duomenys neskelbtini*) patvirtintą dovanojimo sutartį.
24. Sprendžiamas dėl Nemunaičio seniūnijos 2015 m. rugsėjo 3 d. pažymos teisėtumo pirmosios instancijos teismas nustatė, kad šioje pažymoje nurodyta, jog pagal Nemunaičio seniūnijoje esančias ūkio knygas nuo 1991 metų, asmeninę sąskaitą Nr. (*duomenys neskelbtini*) pastatų, esančių (*duomenys neskelbtini*), priklausė I. G. Gincijama pažyma šis esmės turtą procesinę teisinę reikšmę, nes pagal aktualų teisinį reguliavimą tokio turinio pažyma ginčo šalims nesukuria jokių materialinių teisių padarinių (nuosavybės teisių), todėl negali būti savarakiškas bylos nagrinėjimo dalykas, o jo nagrinėjimas ir patenkinimas nėra teisės į teisminę gynybą įgyvendinimas.
25. Kauno apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija, išnagrinėjusi civilinę bylą pagal ieškovo K. G., L. L. ir trečiojo asmens G. M. apeliacinį skundą, 2021 m. balandžio 15 d. nutartimi paliko nepakeičią Alytaus apylinkės teismo 2020 m. lapkričio 3 d. sprendimą.
26. Apeliacinės instancijos teismas nustatė, kad I. G. buvo išteikėsi už K. G., šis (*duomenys neskelbtini*) mirė. R. T. sutuoktinė buvo I. V. T., ji mirė (*duomenys neskelbtini*). Šeima gyveno (*duomenys neskelbtini*); santuokoje įgijo gyvenamąjį namą (pastatytas 1934 m.), kitus kolonikiū kiemo statinius (tvartą, daržinę, verandą, priestatą 2a1ž, šulinį, malkinę), pastatytus nuo 1934 m. iki 1960 metų. Asmeninės sąskaitos Nr. (*duomenys neskelbtini*) duomenimis, I. V. T. nuo 1951 m. buvo kolonikiū „Tarybų Lietuva“ kolonikiū, todėl pagal tuomet galiojusį teisinį reguliavimą ji ūkinėje knygoje buvo įrašyta kaip kolonikiū kiemo šeimos galva. R. T. buvo Alovės seniūnijos šaltkalvis, todėl ūkinėje knygoje buvo įrašytas kaip kolonikiū kiemo šeimos narys. Po sutuoktinės mirties R. T. įrašytas kaip šeimos galva. R. T. ir I. G. (*duomenys neskelbtini*) sudarė bažnytinę santuoką, ji įregistruota (*duomenys neskelbtini*) santuokų registracijos – metrikų knygoje Nr. (*duomenys neskelbtini*).
27. Pagal bažnytinės santuokos sudarymo metu galiojusio Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos santuokos ir šeimos kodekso (redakcija nuo 1969 m. rugpjūčio 1 d.) 6 straipsnį buvo pripažįstama tik santuoka, sudaryta valstybiniuose civilinės metrikacijos organuose, todėl apeliacinės instancijos teismas nusprendė, kad pagal tuomet galiojusį teisinį reguliavimą R. T. ir I. G. bažnytinė santuoka nebuvo pripažįstama kaip teisėtai apskaityta santuoka. Bažnytinės santuokos metu galiojo 1964 m. Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos civilinis kodeksas, jo 131 straipsnyje (redakcija nuo 1969 m. gegužės 28 d.) buvo nustatyta, kad sutuoktinių bendrosios jungtinės nuosavybės teisę į bendrą jų turtą reguliavo Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos santuokos ir šeimos įstatymai. Pagal 1964 m. [CK 132](#) straipsnį kolonikiū kiemo turtas priklausė jo nariams bendrosios jungtinės nuosavybės teise.
28. Apeliacinės instancijos teismas, atsižvelgdamas į kasacinio teismo praktiką, kad kolonikiū kiemu buvo laikomas asmuo, kurio kolonikiū skirto sodybinio sklypo ribose bendrai tvarkė pagalbinį ūkį, susivienijimas ir bent vienas kolonikiū kiemo narys turėjo būti kolonikiū narys, o ūkinės knygos buvo vedama ne kolonikiū kiemu, o namų ūkį apskaita (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. gegužės 28 d. nutartis civilinėje byloje [Nr. 3K-3-264-248/2015](#)), nusprendė, kad vien I. G. įrašymas į ūkinę knygą (asmeninę sąskaitą) Nr. (*duomenys neskelbtini*) ir tai, kad I. G. buvo įrašyta kaip kolonikiū „Tarybų Lietuva“ kolonikiū, nepatvirtino aplinkybės, jog ji kartu su R. T. sudarė kolonikiū kiemą ir buvo šio kiemo narė.
29. Apeliacinės instancijos teismas, atsižvelgdamas į byloje nustatytas aplinkybes, kad I. G. iki (*duomenys neskelbtini*) ūkinėje knygoje asmeninę sąskaitą Nr. (*duomenys neskelbtini*) buvo įrašyta kaip kolonikiū kiemo galva ir šeimos narys, o nuo (*duomenys neskelbtini*) įrašyta, kad šis ūkio visiškai išvyko gyventi pas R. T., konstatavo, kad ieškovo motina, išvykusi iš ankstesnio kolonikiū ūkio gyventi kitur, prarado teisę būti jo kiemo nare bei atitinkamai prarado teisę tuo kolonikiū kiemo turtą.
30. Apeliacinės instancijos teismas nurodė, kad R. T. ir I. G. sudaryta bažnytinė santuoka atitiko nesutaukiančių asmenų gyvenimą drauge, bendro ūkio tvarkymą, bendro turto kūrimą, t. y. jungtinės veiklos sampratą pagal 1964 m. [CK 472-474](#) straipsnius. 1964 m. [CK 472](#) straipsnyje buvo nustatyta, kad piliečiai gali sudaryti jungtinės veiklos sutartį tikta asmeniniais būtiniais savo poreikiams tenkinti. Pasielkti tikslai, nurodyti šio kodekso 472 straipsnyje, jungtinės veiklos sutarties dalyvių turėjo įnešti pinigais ar kitu turto arba dalyvauti savo darbu; jeigu sutartį nenustatytą kito kita, buvo tariama, kad visų dalyvių įnašai yra lygūs. Sutarties dalyvių įnašai pinigais ar kitoku turto, taip pat turtas, sukurtas ar įgytas kaip jungtinės jų veiklos rezultatas, buvo laikomi bendrąja daline jų nuosavybe (1964 m. [CK 474](#) straipsnis).
31. Apeliacinės instancijos teismas nustatė, kad R. T. ūkiję gyvenamasis namas buvo pastatytas 1934 metais, kiti statiniai – iki 1960 metų. I. G. atvykus gyventi į ūkį, nuo (*duomenys neskelbtini*) buvo pastatyti lauko virtuvė, rūšys (1972 m.), dirbtuvės (1980 m.) priestatai (1988 m.). Taigi, keletas statinių buvo pastatyti I. G. ir R. T. gyvenant ūkiję kartu, taip pat po R. T. mirties (*duomenys neskelbtini*), tačiau apeliacinės instancijos teismas pažymėjo, kad po šalių bažnytinės santuokos R. T. ūkiję buvo atliekami jau esamo nekilnojamojo turto rekonstrukcijos (renovacijos) darbai. Vien nekilnojamojo turto remontas (pagarinimas) nesukuria nuosavybės teisių į jį ir asmuo netampa jo savininku, o rašytinių įrodymų, kurie patvirtintų, kad nurodytiems darbams atlikti buvo naudojamas I. G. lėšos, į bylą nebuvo pateiktas. Tai, kad I. G. gavo nuolatines pajamas (pensiją), taip pat nebuvo pakankamas pagrindas daryti išvadą, jog šie pinigai galėjo būti panaudoti kuriant bendrąją dalinę nuosavybę. Kadangi turto pagerinimo išlaidų atlyginimo klausimas šioje byloje nebuvo keliamas, šalys nurodė aplinkybę neįrodinėjo, todėl ir šių išlaidų atlyginimo klausimas nebuvo nagrinėjamas bylos dalykas.
32. Apeliacinės instancijos teismas nusprendė, kad pirmosios instancijos teismas, įvertinęs šalių paaiškinimus, liudytųjų parodymus, įrašus ūkinės knygoje, kitus rašytinius įrodymus, pagrįstai konstatavo, jog I. G. nebuvo R. T. kolonikiū kiemo narė, ja netapo ir po R. T. mirties, todėl negalioja nuosavybės teisių į ginčo turtą.
33. Kadangi ieškovai teigė, kad Alovės seniūnijos 2014 m. gruodžio 1 d. pažyma dėl ginčo pastatų priklausomybės buvo išduota neteisėtai, nes seniūnė nepagrįstai rėmėsi Alytaus rajono apylinkės teismo 2014 m. liepos 1 d. sprendimu civilinėje byloje [Nr. 2-1209-470/2014](#), šis vėliau buvo panaikintas Kauno apygardos teismo 2017 m. spalio 30 d. nutartimi civilinėje byloje [Nr. 2S-2214-601/2017](#), tai apeliacinės instancijos teismas nustatinėjo aplinkybes, susijusias su šio klausimu.
34. Iš prijungtos civilinės bylos [Nr. A2-2883-835/2017](#) apeliacinės instancijos teismas nustatė, kad V. T. 2014 m. vasario 19 d. kreipėsi į teismą su pareiškimu, kuriuo prašė palikimo priėmimo tikslu nustatyti juridinę reikšmę turintį faktą, jog jis po tėvo R. T. mirties (*duomenys neskelbtini*) priėmė palikimą, pradėdamas faktiškai jį valdyti. Alytaus rajono apylinkės teismas 2014 m. liepos 1 d. sprendimu civilinėje byloje Nr. 2-1209-470/2014 pareiškimą tinktino. Įsiteisėjus mirties sprendimui, K. G. 2016 m. rugpjūčio 2 d. Alytaus rajono apylinkės teismui pateikė prašymą atnaujinti procesą civilinėje byloje [Nr. 2-1209-470/2014](#), panaikinti Alytaus rajono apylinkės teismo 2014 m. liepos 1 d. sprendimą ir pareiškėjo V. T. pareiškimą dėl juridinės reikšmės turinio fakto nustatymo atmesti. Alytaus rajono apylinkės teismas 2016 m. lapkričio 16 d. nutartimi atnaujino procesą civilinėje byloje [Nr. 2-1209-470/2014](#) ir 2017 m. liepos 5 d. nutartimi K. G. pareiškimą dėl Alytaus rajono apylinkės teismo 2014 m. liepos 1 d. sprendimo panaikinimo atmėtė. Kauno apygardos teismas 2017 m. spalio 30 d. nutartimi civilinėje byloje Nr. A2-2214-601/2017 panaikino Alytaus rajono apylinkės teismo 2017 m. liepos 5 d. nutartį, priėmė naują nutartį – Alytaus rajono apylinkės teismo 2014 m. liepos 1 d. sprendimą panaikino ir civilinę bylą pagal V. T. pareiškimą dėl juridinės reikšmės turinio fakto nustatymo nutraukė, nes nustatė, kad V. T., mirus jo tėvui R. T. Turauskui, (*duomenys neskelbtini*) pareiškimo kreipėsi į Alytaus valstybinę notarinę kontorą, prašydamas jam išduoti paveldėjimo teisės liudijimą pagal įstatymą. V. T. (*duomenys neskelbtini*) buvo išduotas paveldėjimo teisės liudijimas pagal įstatymą tik į tą turtą, kurį sudarė piniginis indėlis. Dėl to teismas nusprendė, kad V. T. jau buvo atsisakęs išreikšęs valią dėl palikimo priėmimo dar (*duomenys neskelbtini*) metais ir paveldėjimo teisės pagal įstatymą faktas yra įvykęs, todėl, paaiškęs, kad palikėjas R. T. turėjo kito turto, paveldėtojų nekelio pareiga iš naujo atlikti jokių su palikimo priėmimu susijusių veiksmų.
35. Dėl to apeliacinės instancijos teismas šias aplinkybes pripažino kaip nepatvirtinančias ieškovo argumentų, jog, panaikinus Alytaus rajono apylinkės teismo 2014 m. liepos 1 d. sprendimą, Alovės seniūnijos 2014 m. gruodžio 1 d. pažyma tapo neteisėta.
36. Kadangi ginčo turtas nurodytos pažymos pagrindu įregistruotas R. T. vardu, tai apeliacinės instancijos teismas rėmėsi Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2003 m. kovo 3 d. nutarimu Nr. 278 „Dėl dokumentų, tikslintį nekilnojamojo turto registro tvarkytųjų registruojant senus pastatus, įsigytus ar pastatytus iki 1991 m. liepos 25 d., sąrašo patvirtinimo“ 2.1 punktą, pagal kurį pastatyti ar seni statiniai registre registruojami Nekilnojamojo turto registro nuostatomis, patvirtintų Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2002 m. liepos 12 d. nutarimu Nr. 1129, nustatyta tvarka registro tvarkytojui pateiktus prašymus įregistruoti nekilnojamojį daiktą ar daiktines teises į jį ir šiuos dokumentus: savivaldybės ar archyvo išduotą pažymą apie įrašus ūkinės knygoje, jeigu statiniai pastatyti iki 1989 m. sausio 1 d. įskaitinai.
37. Iki 1991 m. liepos 25 d. pagrindinių įrodymų, patvirtinusių nuosavybės teisę į pastatus kaimo vietovėje, buvo ūkininkų knygų įrašai (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 1999 m. birželio 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-370/1999; 2001 m. vasario 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-244/2001).
38. Byloje pripažinus, kad po I. T. mirties R. T. tapo paskutiniu kolonikiū kiemo nariu, R. T. nuosavybės teisės atsiradimo pagrindas atitiko nuosavybės teisės įgyimo metu galiojusį 1964 m. [CK 132–141](#) straipsnių, reglamentuojančių kolonikiū kiemo turto teisinį statusą, nuostatas, gincijama pažyma išduota laikantis visų teisės aktų reikalavimų pagal V. T. pateiktus dokumentus, gautus iš archyvų, ir namų ūkio knygas, apeliacinės instancijos teismas konstatavo byloje nebuvo pagrindo abejoti Alovės seniūnijos 2014 m. gruodžio 1 d. pažymos duomenų teisingumu.

III. Kasacinio skundo ir atsiliepimų į jį teisiniai argumentai

39. Kasacinio skundo ieškovo L. L. prašo panaikinti Kauno apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2021 m. balandžio 15 d. nutartį bei Alytaus apylinkės teismo 2020 m. lapkričio 3 d. sprendimą ir priimti naują sprendimą – ieškinį tenkinti, priteisti bylinėjimosi išlaidų atlyginimą. Kasacinis skundas grindžiamas šiais argumentais:
- 39.1. Byloje atsakovai neginčijo, kad ginčo turtas priklausė kolonikiū kiemu, šios aplinkybės taip pat buvo konstatuotos ir teismų. Pirmosios ir apeliacinės instancijos teismai nustatė, kad I. T. ir R. T., būdami sutuoktiniais, ir jų vaikai buvo vieno kolonikiū kiemo nariai, kurių nuosavybė, minus paskutiniame kolonikiū kiemo nariu R. T., buvo paveldėta sūnaus V. T. Be to, faktą, kad ginčo turtas buvo kolonikiū kiemo turtas, neginčytinai patvirtino ir Alovės seniūnijos 2014 m. gruodžio 1 d. pažymos duomenys. Būtent pažymos pagrindu ginčo turtas buvo įregistruotas atsakovo V. T. vardu ir pažymoje nurodyta, jog ginčo turtas kaip kolonikiū kiemo nariu priklausė R. T. Byloje nustatęs, kad ginčo turtas buvo kolonikiū kiemo nuosavybės teisės objektas, kolonikiū kiemo, kaip bendrosios jungtinės nuosavybės teisės objekto, teisinį statusą bei šio kiemo narių teises ir pareigas reglamentavo 1964 m. [CK 132–141](#) straipsnių normos. Kolonikiū kiemo turtas priklausė jo nariams bendrosios jungtinės nuosavybės teise (1964 m. [CK 132](#) straipsnis). Pagal 1964 m. [CK 601](#) straipsnio 1 dalį, minus kolonikiū kiemo nariu, kiemo turto paveldėjimas neatirsadavo, jis atsiradavo tik minus paskutiniame kolonikiū kiemo nariu (*duomenys neskelbtini*) minus R. T., paveldėjimo teisiniai santykiai atsirado, nes jis nebuvo paskutinis kolonikiū kiemo narys, šeimos galva ir paskutinis kolonikiū kiemo nare tapo I. G. Pirmosios ir apeliacinės instancijos teismai netinkamai taikė nurodytas materialiosios teisės normas.
- 39.2. Priėmus 1990 m. lapkričio 27 d. įstatymą [Nr. I-806](#) „Dėl kaimo vietovėje nuosavybės teise turinčių namų savininkų žemėnaudos ir bendrosios jungtinės nuosavybės teisės“; kolonikiū kiemo bendrosios jungtinės nuosavybės teisė buvo panaikinta. Panaikinus nurodytą nuosavybės teisės formą, nuosavybės santykiams buvo taikytos atitinkami privatinės (asmeninės) arba sutuoktinių bendrosios jungtinės nuosavybės teisės normos, tačiau kolonikiū kiemo nariams, kol nepasibaigė bendrasis ieškinio senaties terminas, skaičiuojamas nuo įstatymo įsigaliojimo dienos, buvo įtvirtinta teisė reikalauti nustatyti jų bendrosios jungtinės nuosavybės dalį, taip pat padalyti ar atidalyti jungtinės nuosavybės teisės priklausantį turtą remiantis 1964 m. [CK 132–141](#) straipsniais. Taigi pagal naujai priimto įstatymo teisės normas kolonikiū kiemo nuosavybė nebuvo nusavinta, jai tik buvo nustatytas kitas teisinis režimas. Jeigu buvo kolonikiū kiemo narių dalies nenustatė, turto nepasidalijo ar neatidalyjo panaikinus kolonikiū kiemo nuosavybės teisę bei nuosavybės teisiniams santykiams pradėjus taikyti privatinės (asmeninės) nuosavybės teisės normas, tai jų turėta nuosavybės teisė tapo privacia nuosavybe (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. spalio 7 d. nutartis civilinėje byloje [Nr. 3K-3-463/2008](#)). Dėl to nagrinėjamoje byloje panaikinus I. G. kolonikiū kiemo nuosavybės teisę, nuosavybė tapo privacia I. G. nuosavybe.
- 39.3. Pirmosios ir apeliacinės instancijos teismai neatšizvelgė į tai, kad, be šeimos narių, sudariusių kolonikiū kiemą ir bendrai tvarkiusių ūkį, į kiemo sudėtį galėjo įeiti ir asmenys, nesuję giminystės ryšiais su kitais kiemo nariais; tik buvo būtina, kad šie asmenys darbu ir lėšomis būtų dalyvavę tvarkant kiemo ūkį. Ieškovo motinai atsikrausčius pas R. T., jo žemės sklype stovėjo gyvenamasis namas ir ūkinis pastatas, tačiau jie R. T., kaip kolonikiū kolonikiū, buvo suteikti gyventi paties kolonikiū, o vėliau R. T. ir I. G., gyvenanti kartu, pasistatė ir kitus statinius, šis kartu su jau stovėjusiais buvo kolonikiū kiemo nuosavybė. Tiek liudytųjų parodymai, tiek rašytiniai dokumentai bei paties atsakovo V. T. paaiškinimai įrodė, kad nekilnojamojo turto objektą dalį (lauko virtuvę ir rūšis, dirbtuves) sukūrė I. G. savo ir jos šeimos narių iniciatyva. Dėl to teismų išvada, kad ieškovo motina nebuvo kito kolonikiū kiemo narė ir kolonikiū R. T. kieme bendru darbu nesukūrė bendrosios dalinės nuosavybės objekto, yra nepagrįsta bylos esančias įrodymais. Be to, K. G., 1987 metais atsikrausčius gyventi pas savo motiną ir prisijedęs bendru darbu bei lėšomis tvarkant kiemo ūkį, pagal tuomet galiojusius įstatymus, reglamentavusius kolonikiū kiemo nuosavybę, taip pat laikytinas kolonikiū kiemo nariu. Teismai neįvertino aplinkybės, kad K. G. savo gyvenamąją vietą (*duomenys neskelbtini*) deklaravo nuo (*duomenys neskelbtini*). Teismai nesivadovavo teisės norma, kad darbinas kolonikiū kiemo narys netekdavo teisės į kiemo turtą dalį, tik įgijo jis ne mažiau kaip trejus metus šis lėšas nedalyvavo savo darbu ir lėšomis tvarkant kiemo ūkį (1964 m. [CK 140](#) straipsnis). Alovės seniūnijos 2007 m. spalio 15 d. pažyma patvirtino, kad I. G. nuo (*duomenys neskelbtini*) m. gyveno (*duomenys neskelbtini*), naudojosi ginčo turto ir iki pat savo mirties niekur nebuvo išvykęs.
- 39.4. Pirmosios ir apeliacinės instancijos teismai

neatsizvelgė į tai, kad I. G. bandė įgyvendinti savo teises į ginčo turtą, kreipėsi į Alytaus rajono apylinkės teismą dėl nuosavybės teisės įgyimo į ginčo turtą pagal įgyjamąjį senatį, tačiau neturėjo pakankamai teisiųjų žinių ir negavo teisininkų pagalbos, todėl jai savo teisių iki galo nepavyko įgyvendinti, o vėliau dėl pablogėjusios sveikatos nuosavybės teisiniai klausimai liko neįsprendžti.

- 39.5. Alovės seniūnijos 2014 m. gruodžio 1 d. pažyma buvo išduota nepagrįstai, pažeidžiant viešojo administravimo teisės normas. Byloje esantys rašytiniai įrodymai patvirtina, kad nurodytos pažymos duomenys neatitinka įrašų namų ūkui knygoje bei nustatytų faktinių aplinkybių. Ginčo pažymą seninė išdavė remdamasi Alytaus rajono apylinkės teismo 2014 m. liepos 1 d. sprendimu, šis Kauno apygardos teismo 2017 m. spalio 30 d. nutartini buvo panaikintas. Seninė paaiškino, kad ji netikrino duomenų ir faktų, ginčo pažymą išdavė remdamasi tik atsakovo V. T. pateiktais dokumentais, nors privalėjo patikrinti, ar atsakovo pateikti duomenys dėl ginčo turto priklausomumo R. T. atliko faktinių aplinkybių visumą, t. y. tikrines knygoje esančius duomenis. Pažymėtina, kad Nemunačio seniūnijos 2015 m. rugsėjo 3 d. pažymoje nurodyta, jog pagal Nemunačio seniūnijoje esančias ūkio knygas, asmeninę sąskaitą Nr. (*duomenys neskelbtini*) ginčo pastatai priklausė I. G. Teismai šių aplinkybių nevertino ir netyrė.
40. Atsiliepimu į ieškovės kasacinį skundą atsakovai V. T., D. A. ir G. A. prašo palikti nepakeistus Kauno apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2021 m. balandžio 15 d. nutartį bei Alytaus apylinkės teismo 2020 m. lapkričio 3 d. sprendimą ir ieškovės kasacinį skundą atmeti, pricesti bylinėjimosi išlaidų atlyginimą. Atsiliepimas į kasacinį skundą grindžiamas šiais esminiais argumentais:
- 40.1. Bylą nagrinėjė teismai rėmėsi Lietuvos Aukščiausiojo Teismo formuojama praktika ir nenukrypo nuo jos formuojamų nuostatų, todėl teisingai taikė 1964 m. CK 132–141 straipsnių nuostatas, pagrįstai nepripažino I. G. R. T. kiemo narę ir nepripažino jai nuosavybės teisės į ginčo turą bendrosios jungtinės nuosavybės teise. Teismai teisingai vertino, kad, I. G. nesant R. T. įpėdine pagal įstatymą, turą, likusį po R. T. mirties, galėjo paveldėti tik jo vaikai. I. G. niekada nebuvo R. T. šeimos narė, todėl negalėjo būti R. T. turto paveldėtoja.
- 40.2. Teismai byloje pagrįstai konstatavo, kad atsakovas V. T., aiškiai išreiškęs valią dėl palikimo priėmimo dar 1987 metais, turą paveldėjo pagal įstatymus. Alovės seniūnijos 2014 m. gruodžio 1 d. pažyma išduota seniūnijoje esančių ūkinių knygų įrašų pagrindu ir jos duomenys nėra nuginčyti. Byloje esantys rašytiniai įrodymai patvirtino, kad ginčo turtas R. T. vardu įregistruotas Alovės seniūnijos 2014 m. gruodžio 1 d. pažymos pagrindu, o byloje surinkti rašytiniai įrodymai ir nustatyti faktai patvirtina, kad ginčo pažyma buvo išduota visiškai pagrįstai ir teisėtai, nes atliko teismui pateiktus įrašus namų ūkio knygoje bei nustatytų faktinių aplinkybių visumą.
41. Atsiliepimu į ieškovės kasacinį skundą atsakovė Alytaus rajono savivaldybės administracija prašo palikti nepakeistus Kauno apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2021 m. balandžio 15 d. nutartį bei Alytaus apylinkės teismo 2020 m. lapkričio 3 d. sprendimą ir ieškovės kasacinį skundą atmeti. Atsiliepimas į kasacinį skundą grindžiamas šiais esminiais argumentais:
- 41.1. Alovės seniūnijos 2014 m. gruodžio 1 d. pažymoje nurodyta, kad ginčo turtas kaip kolikinio kiemo nariui priklausė R. T. Taigi byloje neginčytinai nustatyta, kad ginčo nekilnojamasis turtas buvo kolikičių kiemo nuosavybės teisės objektas. Išduota pažyma yra teisėta ir pagrįsta. Pagal byloje pateiktus dokumentus bei teisinį reguliavimą, registruojant nuosavybės teises į ginčo turą R. T. vardu, Nekilnojamojo turto registro tvarkytojui neklia ir negalio kiti abejoni dėl pateiktos ginčijamos pažymos teisėtumo. Po I. T. mirties R. T. tapo paskutiniu kolikičių kiemo nariu ir nuosavybės teisės jam atsiradimas atliko nuosavybės teisės įgijimo metu galiojusį 1964 m. CK 132–141 straipsnių, reglamentuojančių kolikičių kiemo turto teisinį statusą, nuostatas.
- 41.2. Alovės seniūnė, remdamasi teismo sprendimu ir kitais nuginčytais duomenimis, 2014 m. gruodžio 1 d. išdavė pažymą, kuria informavo, kad ginčo pastatai priklausė R. T., kaip kolikinio kiemo nariui. Ginčijamos pažymos išdavimo metu teismo sprendimas buvo galiojantis. Seninė I. K. teismo posėdžio metu paaiškino, kokius dokumentus atsakovas V. T. buvo atsiėmęs į seniūniją, vienas iš jų buvo ūkinių knygų įrašai. Kauno regioninio valstybės archyvo Alytaus filialas 2019 m. rugsėjo 24 d. raštu Nr. (12.2.10)A7-794 „Dėl I. T. ir R. T. turėto nekilnojamojo turto“ informavo, kad 2014 m. spalio 17 d. V. T. kreipėsi į Alytaus apskrities archyvą dėl 1987 m. gruodžio 16 d. paveldėjimo teisės į mirusio R. T. palikimą liudijimo ir prie jo esančių dokumentų kopijų išdavimo.
- 41.3. Teismas civilinėje byloje Nr. 2-34-979/2020 pasisakė, kad aktualių ginčo laikotarpiui ūkinių knygų įrašų pagrindu Alovės seniūnijos 2014 m. gruodžio 1 d. išduotos pažymos duomenų teisėtumas nekelia abejonių. Pirmosios instancijos teismas nurodė, kad pagal nurodytą pažymą ginčo statiniai pastatyti 1940–1980 m. Duomenys perkelti iš (*duomenys neskelbtini*) 1986–1990 metų ūkinių knygų, asmeninės sąskaitos Nr. (*duomenys neskelbtini*) ir inventorizacijos knygos Nr. (*duomenys neskelbtini*). Nagrinėjamoje byloje šanalizoti įrašai ūkinėse knygoje teismui buvo pagrindas spresti, kad po I. T. mirties R. T. tapo paskutiniu kolikičių kiemo nariu. Ieškovai nurodytų aplinkybių nepaneigė ir neprodė, kad R. T. nuosavybės teisės atsiradimo pagrindas atliko nuosavybės teisės įgijimo metu galiojusį 1964 m. CK 132–141 straipsnių, reglamentuojančių kolikičių kiemo turto teisinį statusą, nuostatas.
- 41.4. Įrašai ūkinėse knygoje pripažįstami pakankamais pastatų valdymo nuosavybės teisės įrodymais, sukeliančiais teisinius padarinius ir patvirtinančiais nuosavybės teises į nekilnojamąjį daiktą, jeigu jie padaryti iki 1991 m. liepos 25 d., t. y. iki Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1991 m. liepos 25 d. nutarimu Nr. 297 patvirtintos Pastatų, statinių ir būtų teisinio registravimo instrukcijos įsigaliojimo. 2015 m. rugsėjo 3 d. Nemunačio seniūnijos išduotos pažymos pagrindas – Nemunačio seniūnijoje esančios ūkinės knygos nuo 1991 m. Nors šioje pažymoje nurodyta, kad pastatai (*duomenys neskelbtini*) priklausė I. G., tačiau ši Nemunačio seniūnijos išduota pažyma neturi įrodymo galios, kurios pagrindu būtų galima registruoti pastatų nuosavybę. Įrašai ūkinėse knygoje, padaryti po 1991 metų, įsigaliojus Nekilnojamojo turto teisinės registracijos nuostatomis ir paskėtus nekilnojamojo turto registracijos tvarkai, negali turėti įrodymosios galios.

Teisėjų kolegija

konstatuoja:

IV. Kasacinio teismo argumentai ir išaiškinimai

Dėl materialiosios teisės normų, reglamentuojančių nuosavybės teises į kolikičių kiemo turą, aiškinimo ir taikymo

42. Byloje keliama klausimas dėl teisės normų, reglamentuojančių kolikinio kiemo teisinį statusą ir nuosavybės teises į kolikinio kiemo turą po paskutinio jo nario mirties. Nagrinėjamoje byloje ginčo šalių buvo keliama klausimas dėl to, kas buvo paskutinis kolikinio kiemo narys ir atitinkamai kas po jo mirties paveldėjo kolikinio kiemo turą.
43. Kolikinio kiemo statusą, režimą, atidalijimo ir padalijimo aspektus reglamentavo 1964 m. CK 132–140 straipsnių nuostatos, šios nuostatos Lietuvos Respublikos 1990 m. lapkričio 27 d. įstatymu „Dėl kaimo vietovėse nuosavybės teise turinčių namų savininkų žemėnaudos ir bendrosios nuosavybės teisės“ buvo panaikintos. CK 132–140 straipsnių panaikinta kolikinio kiemo bendroji jungtinė nuosavybės teisė ir nustatyta, kad šioms nuosavybės santykiams taikomos atitinkamai privatinės (asmeninės) arba sutuoktinių bendrosios jungtinės nuosavybės teisės normos. Kolikičių kiemo nariams suteikta teisė prašyti nustatyti jų bendrosios jungtinės nuosavybės dalį, taip pat padalyti ar atidalyti jungtinės nuosavybės teise priklausančią turą.
44. Kasacinis teismas, aiškindamas Lietuvos Respublikos 1990 m. lapkričio 27 d. įstatymu „Dėl kaimo vietovėse nuosavybės teise turinčių namų savininkų žemėnaudos ir bendrosios jungtinės nuosavybės teisės“ nuostatas, yra nurodęs, kad, kolikičių kiemo nuosavybei transformavusis į privatinę bendrąją nuosavybę, buvę kolikičių kiemo nariai, nepasitraukė iš buvusio kiemo, taip pat buvę kolikičių kiemo nariai, pasitraukę iš kiemo, tačiau tokio pasitraukimo (išvykimo) metu buvę nedarbingi (dėl amžiaus, ligos), neprarado savo turėtos turto dalies, nors ir nebuvo kreipęsi dėl turto dalies nustatymo, padalijimo ar atsidalijimo (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. spalio 7 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-463/2008; 2009 m. balandžio 14 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-176/2009).
45. Pagal 1964 m. CK 132 straipsnį kolikičių kiemo turtas priklausė jo nariams bendrosios jungtinės nuosavybės teise. Kolikičių kiemu buvo laikomas asmenų, kurie kolikičio skirto sodybinio sklypo ribose bendrai tvarkė pagalbinį ūkį, susivienijimas. Minėtos normos 1964 m. CK komentare, remiantis tuo metu vyrausiu teismų praktika, buvo nurodoma, kad, be šeimos narių, sudariusių kolikičių kiemą ir bendrai tvarkiusių ūkį, į kiemą sudėti galėjo įeiti ir asmenys, nesuję ginimystės ryšiais su kitais kiemo nariais. Tik buvo būtina, kad šie asmenys darbu ir lėšomis būtų dalyvavę, tvarkant kiemo ūkį. Bent vienas iš kolikičių kiemo narių turėjo būti kolikičio narys. Asmenys, kurie gyveno kiemu priklausančiame name, bet bendrai ūkio netvarkė, o tik epizodiškai padėjo dirbti pagalbiniame ūkyje, nebuvo laikomi kiemo nariais.
46. 1964 m. CK 133 straipsnyje buvo nustatyta, kad kolikičių kiemas galėjo turėti kaip nuosavybę pagalbinį ūkį savo naudojamame sodybiniam žemės sklype, gyvenamąjį namą, produktiviųjų gyvulių, paukščių ir smulkų žemės ūkio inventorių, sutinkamai su kolikičio įstatais. Be to, kolikičių kiemui priklausė kiemo narių perduotos jų nuosavybėn jų darbo pajamos, gautos už dalyvavimą kolikičio visuomeniniame ūkyje, arba kitoks jų perduotas kiemo nuosavybėn turtas, taip pat bendromis lėšomis įgyti namų apyvokos daiktai ir asmeninio vartojimo reikmenys.
47. Pagal bendrąją kolikičių kiemo nuosavybės taisyklę buvo preziumuojama, kad visų kiemo narių, įskaitant nepilnamečius ir nedarbingus asmenis, dalys buvo lygios (1964 m. CK 136 straipsnis), šis taisyklė buvo taikoma ir dalijant buvusio kolikičių kiemo turą jam pasibaigus (1964 m. CK 139 straipsnis).
48. Pagal 1964 m. CK 601 straipsnio 1 dalį mirus kolikičių kiemo nariui, paveldėjimas dėl kiemo turto neatsirasdavo. Pagal minėtą CK 139 straipsnį turtas, priklausęs kolikičių kiemui ir likęs, šiam kiemui pasibaigus, buvo padalijamas, taikant taisyklės, nustatytas 1964 m. CK 136 ir 140 straipsniuose. Taigi, kolikičių kiemas pasibaigdamas, kai jame nebelikdavo nė vieno kolikičio nario. Sistemškai įvertinus minėtas teises normas, darytina išvada, kad palikimas kolikičio kiemo įpėdinams galėjo atsirasti tik pasibaigus kolikiniui kiemui, t. y. po paskutinio kolikinio kiemo nario mirties.
49. Kasacinis teismas yra išaiškinęs, kad kolikičių kiemas pagal CK 1964 m. buvo suvokiamas kaip darbinis šeiminių susivienijimas asmenų, kurių bent vienas buvo kolikičio narys ir kurie pagal kolikičio įstatų nuostatas sodybiniam sklype bendrai tvarkė pagalbinį ūkį, t. y. visi kolikičių kiemo nariai darbu ir lėšomis prisidėjo prie kolikičio kiemo egzistavimo, o vienas pilnametis jo narys, kitiems kiemo nariams sutinkant, buvo įregistruotas kaip to kiemo šeimininkas (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. spalio 24 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-264-248/2012).
50. Iš aptartų teisės normų sisteminės analizės darytina išvada, kad kolikinio kiemo nariais buvo pripažinti asmenys, įskaitant ir nesusijusius ginimystės ryšiais su kitais kiemo nariais, kurie savo darbu ir lėšomis prisidėdavo prie kolikinio kiemo egzistavimo. Asmuo buvo pripažįstamas kolikinio kiemo nariu ir atitinkamai tapdavo kolikinio kiemo turto bendratėju (bendrosios jungtinės nuosavybės teise) vien nustatius faktą apie jo gyvenimą kolikiniame kieme ir prisidėjimą darbu ir lėšomis prie kolikinio kiemo egzistavimo. Tokiu atveju neturėjo būti įrodinėjamas šio asmens siekis įgyti nuosavybės teisę į kolikinio kiemo turą ir jungtinės nuosavybės sutarties sudarymo faktas. Nei 1964 m. CK 132–140 straipsnių normos, nei 1964 m. CK 472–476 straipsnių, reglamentavusių jungtinę veiklą, normos nenustatė, kad, sprendžiant dėl asmens tapimo kolikinio kiemo nariu ir nuosavybės teisės į kolikinio kiemo turą įgijimo, būtų taikomos jungtinę veiklą reglamentuojančios teisės normos. Kita vertus, tai prieštarautų kolikinio kiemo statusą, režimą reglamentuojančių teisės normų esmei, nes įgyjama skirtinga nuosavybės teisės į kolikinio kiemo turą ir jungtinės veiklos sutarties pagrindu sukurta turta forma, taip pat skirtinga šių dviejų institutų paskirtis. Dėl to, teisėjų kolegijos nuomone, sprendžiant dėl kolikinio kiemo narystės ir nuosavybės teisės į kolikinio kiemo turą pripažinimo, 1964 m. CK jungtinės veiklos institutas neturėjo būti taikomas.
51. Kasacinis teismas, pasisakydamas dėl kolikičių kiemo narystės įrodinėjimo, taip pat yra išaiškinęs, kad ūkinėse knygoje buvo vedama ne kolikičių kiemo, o namų ūkių apskaita, todėl įrašymas į šias knygas savaime nereikšia, kad viename ūkinės knygos lape (asmeninėje sąskaitoje) kaip šeimos narių įrašyti asmenys sudarė kolikičių kiemą. Tačiau ūkinėse knygoje yra grafas apie šeimos narių užsiėmimą, darbinę veiklą, iš jose nurodytų duomenų galima spręsti apie buvimą kolikičių (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. gegužės 8 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-264-248/2015).
52. Nagrinėjamoje byloje teismai iš (*duomenys neskelbtini*) 1952–1954 metų, 1955–1957 m., 1958–1960 m. ūkinių knygų, (*duomenys neskelbtini*) 1961–1963 metų, 1964–1966 metų, 1967–1970 metų, 1971–1972 metų ūkinių knygų ir (*duomenys neskelbtini*) 1986–1990 metų ūkinėse knygoje įrašytų duomenų nustatė, kad po kolikičių kiemo šeimos galvos I. T. mirties (*duomenys neskelbtini*) ūkio, įeinančio į kolikičių „Tarybų Lietuvą“, šeimos galva (*duomenys neskelbtini*) m. tapo R. T., kuris nebuvo kolikičiais, šeimos nariu buvo įstatų motina I. G. (kolikičio „Tarybų Lietuvą“ narė), G. G., o po R. T. mirties (*duomenys neskelbtini*) šeimos galva tapo I. G. (senatvės pensininkė). Taip pat nustatė, kad 1991–1994 metų laikotarpiu ūkio visuomeninė paskirtis buvo kolikičių, šeimos galva – I. G. (senatvės pensininkė), ūkio visuomeninė paskirtis 1991 m. sausio 1 d. buvo kolikičių. Teismai taip pat nustatė, kad po (*duomenys neskelbtini*) metų, kai I. G. apsigyveno R. T. kolikičiame kieme, buvo pastatyti du nauji ūkiniai pastatai – lauko virtuvė, rūšys, pastatas – dirbtuvės, pakeistos gyvenamojo namo ir verandos stogo dangos. Taip pat teismai nustatė, kad I. G. iki (*duomenys neskelbtini*) metų, kai išvyko gyventi pas R. T., buvo kito kolikičių kiemo šeimos galva, bet, išvykusi iš šio kiemo pas R. T., prarado teisę į atitinkamą to kolikičių kiemo turto dalį. Tačiau, neatsižvelgdam į šias nustatytas aplinkybes, teismai pripažino, kad nėra teisinio pagrindo konstatuoti jungtinės veiklos pagrindu dalinės nuosavybės teisės atsiradimo į nurodytus pastatus, taip pat nebuvo pagrindo pripažinti, jog I. G. tapo R. T. kolikičių kiemo nare, nes ji R. T. kieme bendru darbu nesukūrė bendrosios dalinės nuosavybės objektų. Dėl to teismai nusprendė, kad R. T. buvo paskutinis kolikičių kiemo narys.
53. Pirmosios ir apeliacinės instancijos teismai, sprendžiami dėl I. G. nuosavybės teisį į R. T. kolikinio kiemo turą įgijimo, taikė jungtinės veiklos institutą. Teisėjų kolegija, atsižvelgdama į pirmiau aptartus motyvus, kolikinio kiemo teisinį reguliavimą ir pateiktus išaiškinimus, nusprendžia, kad bylą nagrinėjė teismai, sprendžiami, ar I. G. įgijo nuosavybės teisę į R. T. kolikinio kiemo turą, nepagrįstai nagrinėjė byloje taikė jungtinę veiklą reglamentuojančias teisės normas. Atitinkamai teismai, sprendžiami dėl I. G. buvimo R. T. kolikinio kiemo nare, nesant tam teisinio pagrindo, vertino bylos įrodymų pagal jungtinės veiklos sutarties esmę. Teismai visiškai nevertino aplinkybės, kad I. G. buvo vienintelė kolikičė R. T. kolikičiame kieme. Teismai, netinkamai aiškindami ir taikydami 1964 m. CK 132–140 straipsnių normas, nenustatė šioms normoms taikyti reikšmingų aplinkybių ir todėl bylą galėjo būti neteisingai išspręsta. Dėl to kasacine tvarka skundžiama Kauno apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2021 m. balandžio 15 d. nutartis naikintina, byla perduotina iš naujo nagrinėti Kauno apygardos teismui.
54. Kiti ieškovės kasacinio skundo argumentai nėra reikšmingi bylai kasaciniame teisme teisingai išnagrinėti, teismų praktikai formuoti ar jai vienodinti, todėl teisėjų kolegija dėl jų nepasisako.

Dėl bylos procesinės baigties

55. Teisėjų kolegija, atsižvelgdama į tai, kas nurodyta pirmiau, konstatuoja, kad apeliacinės instancijos teismas netinkamai aiškino bei taikė ginčui aktualias materialiosios teisės normas ir neteisingai nusprendė, jog nebuvo pagrindo pripažinti, kad I. G. tapo R. T. kolikičių kiemo nare. Apeliacinės instancijos teismas taip pat nepagrįstai ginco teisiniams santykiams taikė jungtinę veiklą reglamentuojančias teisės normas. Apeliacinės instancijos teismas, pažeidęs proceso teisės normas, nevertino aplinkybių, susijusių su I. G. buvimu vienintelė kolikičė R. T. kolikičiame kieme. Konstatuoti pažeidimai suponuoja pagrindą panaikinti skundžiamą apeliacinės instancijos teismo nutartį ir perduoti bylą iš naujo nagrinėti apeliacinės instancijos teismui (CPK 359 straipsnio 1 dalies 5 punktas).
56. Apeliacinės instancijos teismas, iš naujo nagrinėdamas bylą, turi įvertinti teismui nustatytas faktines aplinkybes atsižvelgdamas į šios nutarties 50 ir 53 punktuose nurodytus motyvus.

Dėl bylinėjimosi išlaidų atlyginimo

57. Pagal Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2022 m. balandžio 26 d. pažymą apie išlaidas, susijusias su procesinių dokumentų įteikimu, kasacinis teismas patyrė 42,31 Eur tokių išlaidų. Perdavus bylą iš naujo nagrinėti apeliacinės instancijos teismui, šių išlaidų paskirstymo klausimas paliktas spręsti teismui kartu su kitų bylinėjimosi išlaidų paskirstymu (CPK 93 straipsnis).

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija, vadovaudamasi Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 359 straipsnio 1 dalies 5 punktu ir 362 straipsniu,
n u t a r i a :

Kauno apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2021 m. balandžio 15 d. nutartį panaikinti ir perduoti Kauno apygardos teismui nagrinėti iš naujo.
Ši Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis yra galutinė, neskundžiama ir įsiteisėja nuo priėmimo dienos.

Teisėjai
Bublienė

Gražina Davidonienė

Andžej Maciejewski